

27.8.2002

2032/4/00

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijä Terhi Mattila

PÄÄTÖS KANTELUUN OIKEUDENKÄYNTIAINEISTON SALASSAPITOA KOSKEVASSA ASIASSA

1 KANTELU

Toimittaja A arvostelee 15.9.2000 eduskunnan oikeusasiamiehelle osoittamassaan kantelukirjoituksessa Turun hovioikeuden sekä Kokemäen kärjäoikeuden menettelyä A:n asiakirjapyyntöjen yhteydessä.

1.1 Turun hovioikeus

A kertoo tilanneensa 8.9.2000 Turun hovioikeuden kirjaamosta Forssan kärjäoikeuden 25.1.2000 antaman tuomion (R 99/1236) asiakirjat. Kirjaamosta soitettiin A:lle 13.9.2000 ja ilmoitettiin, että hovioikeus oli samana päivänä antamallaan päätöksellä julistanut kaikki jutun asiakirjat salaisiksi. Määräaikainen hovioikeudenneuvos B oli ilmoittanut A:lle ottaneensa asiakirjatilauksen jälkeen yhteyttä asianomistajan asiamieheen tiedustellakseen miten tämä suhtautuu esitettyyn asiakirjapyyntöön. B oli kertonut A:lle, että asiamiehen mielestä juttu oli parempi pitää salassa, joten hovioikeus teki asiaa koskevan päätöksen.

A kiinnittää huomiota seuraaviin kohtiin Turun hovioikeuden menettelyssä:

1. Asiakirjat olivat julkisia sillä hetkellä, kun hän pyysi niistä kopioita. Asianosaiset eivät olleet pyytäneet asiakirjojen julistamista salaisiksi. A toteaa, että oikeudenkäynnin julkisuutta koskevan hallituksen esityksen mukaan tuomioistuimen ei yleensä tulisi päättää asian julistamisesta salaiseksi omasta aloitteestaan. Hänen mielestään suomalaiset tuomioistuimet salaavat juttuja tarpeetoman paljon ja laajasti.

2. Vastaajalle ja syyttäjälle ei ollut varattu tilaisuutta lausua asiakirjojen julistamisesta salaisiksi. Vastaajan kuuleminen olisi A:n käsityksen mukaan ollut välttämätöntä sekä Suomen lain että kansainvälisten ihmisoikeussopimusten perusteella. Turun hovioikeus on A:n mielestä sivuuttanut perustuslain 21 §:n 2 momentin kaikki kohdat: Salainen oikeudenkäynti on julistettu ilman, että vastaajia on kuultu tai heille olisi annettu perusteltu päätös tai oikeutta hakea asiassa muutosta.

3. Turun hovioikeus ei A:n mielestä myöskään ole perustellut, miksi se tässä nimenomaisessa tapauksessa poikkesi julkisuusperiaatteesta.

1.2 Kokemäen kärjäoikeus

A kertoo, että Kokemäen kärjäoikeus on peittänyt vastaajan nimen hänen tilaamastaan siveellisyyssrikosta koskevasta tuomion jäljennöksestä. A viittaa tältä osin oikeusasiamiehen päätökseen

26.10.1999 dnro 696/4/97.

2.1

Selvityksen sisältö

2.1.1

Turun hovioikeus

Saadun selvityksen mukaan hovioikeus katsoi jo rikosasian valmisteluvaiheessa, että kärjäoikeuden tekemää jakoa salassa pidettäviin ja julkisiin asiakirjoihin oli tarpeen muuttaa. A:n asiakirjapyyntö antoi aiheen hovioikeuden päätöksen tekemiselle juuri 13.9.2000.

Salassapitomääräyksestä ei oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 9 §:n mukaan ole tarpeen kuulla asianosaisia. Hovioikeus oli kuitenkin ennen päätöstään tiedustellut asianomistajan kantaa salassapitokysymykseen. Asianomistaja oli pyytänyt oikeudenkäyntiaineiston julistamista salaiseksi. Vastaajien asiamies oli päätöksen jälkeen ilmoittanut olevansa hovioikeuden ratkaisun kannalla.

Hovioikeuden käsityksen mukaan pääosa kärjäoikeuden asiakirjoista on ollut salassa pidettäviä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain perusteella. Jutun laadun vuoksi ja tulkintaongelmien välttämiseksi oli ollut aiheellista julistaa, asiakirjoja tarkemmin erottelematta, oikeudenkäyntiaineisto sovellettuja lainkohtia ja tuomiolauselmaa lukuun ottamatta kokonaisuudessaan salassa pidettäväksi.

Selvityksen mukaan on aina jossakin määrin tulkinnanvaraista sisältääkö asiakirja sellaisia tietoja, että se on viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain nojalla salassa pidettävä. Näin arkaluonteisessa lasta ja nuorta koskevassa asiassa yksityiselämän suojan on hovioikeuden mielestä rajoitettava tiedonsaantioikeutta.

Turun hovioikeuden presidentti on lausunnossaan katsonut, ettei salassapitopäätöstä annettaessa ole menetelty virheellisesti. Asiassa on voitu oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 9 §:n nojalla määrätä oikeudenkäyntiaineisto salaiseksi. Lausunnossa todetaan, että tuomioistuin voi tehdä salassapitoratkaisun omasta aloitteestaan eikä asianosaisten kuulemista ole säädetty pakolliseksi.

2.1.2

Kokemäen kärjäoikeus

Kokemäen kärjäoikeuden kärjätuomarin C:n selvityksen mukaan A:lle lähetetystä tuomion jäljennöksestä oli epähuomiossa peitetty vastaajan nimi. Mikäli A olisi ottanut erehdyksen johdosta yhteyttä kärjäoikeuteen, nimi olisi ilmoitettu.

3

OIKEUSOHJEET

Perustuslain oikeusturvaa koskevan 21 §:n 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla. Säännös oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä sisältyy myös Suomea velvoittaviin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin.

Käräjäoikeuden tuomio on perusteltava oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 4 §:ssä säädetyin tavoin. Käräjäoikeuden päätös puolestaan on mainitun lain 11 luvun 13 §:n mukaan perusteltava, jos asia jätetään tutkimatta, asiassa esitetty vaatimus tai väite hylätään taikka jos perusteleminen muutoin on tarpeen. Oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 19 §:n mukaan, ellei toisin ole säädetty, on hovioikeuden ratkaisusta muutoin soveltuvin osin voimassa, mitä käräjäoikeuden ratkaisusta säädetään.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 9 §:n 2 momentin mukaan, jos suullinen käsittely on ollut kokonaan tai osaksi suljettu tai siinä on esitetty salassa pidettävä asiakirja tai esine taikka ilmaistu tieto, josta on säädetty salassapitovelvollisuus, tuomioistuin voi päättää, että oikeudenkäyntiaineisto sovellettuja lainkohtia ja tuomiolauselmaa lukuun ottamatta on pidettävä tarpeellisin osin salassa määrääjän, kuitenkin enintään 40 vuotta päätöksen antamisesta. Eräät viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetussa laissa tai muussa laissa salassa pidettäväksi säädetyt tuomioistuimelle annetut asiakirjat on pidettävä salassa ilman tuomioistuimen päätöstäkin, jollei tuomioistuin asiaan liittyvän painavan yleisen edun vuoksi toisin päättä.

4

KANNANOTTO

4.1

Turun hovioikeus

4.1.1

Oikeudenkäyntiaineiston määrääminen salassa pidettäväksi

Tuomioistuimen oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 9 §:n 2 momentin nojalla antama salassapitomääräys on tuomioistuimen harkinnassa eikä lain sanamuodon mukaan edellytä asianosaisen vaatimusta tai erityistä syytä, kuten asian harkinnanvarainen suljettu käsittely. Lain esitöissä (HE 56/1984 s.24) todetaan, että ehdotuksen 9 §:n 2 momentissa tuomioistuin oikeutettaisiin määräämään asiakirjoja tietyin edellytyksin salassa pidettäväksi. Samoin esitöissä todetaan, että myös silloin, kun käsittely on ollut julkinen, saattaa olla perusteltua aihetta määrätä kirjallinen oikeudenkäyntiaineisto joiltakin osin salassa pidettäväksi.

Turun hovioikeus olisi voinut määrätä oikeudenkäyntiaineiston salassa pidettäväksi ilman asianomistajan pyyntöäkin. Tässä tapauksessa hovioikeus oli A:n esittämän asiakirjapyyntöä jälkeen kuullut asianomistajaa salassapitomääräyksen mahdollisesta tarpeellisuudesta. Asianomistajan pyydettyä oikeudenkäyntiaineiston määräämistä salassa pidettäväksi tuomioistuin oli antanut salassapitomääräyksen.

Totean, että tuomioistuimella on mainitun 9 §:n 2 momentin nojalla melko laaja harkintavalta päättää, määrätäänkö ja missä laajuudessa oikeudenkäyntiaineisto salassa pidettäväksi. Salassapitomääräyksen muodollisena edellytyksenä on se, että suullinen käsittely on ollut kokonaan tai osaksi suljettu tai että siinä on esitetty salassa pidettävä asiakirja tai esine taikka ilmaistu tieto, josta on säädetty salassapitovelvollisuus.

Hovioikeuden salassapitopäätöksessä ei mielestäni ole A:n väittämää kehäpäätelmää, koska se, että jutussa on esitetty salassa pidettäviä asiakirjoja, juuri antaa mahdollisuuden määrätä oikeudenkäyntiaineisto salassa pidettäväksi oikeudenkäynnin julkisuuslain 9 §:n 2 momentin nojalla.

Käytettävissäni olevan aineiston perusteella Turun hovioikeus ei ole ylittänyt harkintavaltaansa määrätessään oikeudenkäyntiasiakirjat kokonaisuudessaan salassa pidettäväksi.

4.1.2

Asianosaisen kuuleminen

Käsiteltävänä olevassa tapauksessa asianomistajaa oli kuultu ennen päätöksen tekemistä, kun taas vastaajien asiamies oli hyväksynyt päätöksen vasta sen tekemisen jälkeen. Syyttäjää ei ilmeisesti ollut asiasta kuultu. Vaikka tässä yksittäistapauksessa salassapitomääräys ei ole ollut vastoin asianosaisten tahtoa, pidän ongelmallisena hovioikeuden selvityksessä esitettyä käsitystä siitä, että oikeudenkäyntiaineiston salassapidosta voidaan päättää asianosaisia kuulematta. Tuomioistuimen salassapitopäätös on lainkäyttöratkaisu, joka voi olla asianosaisen oikeusturvan kannalta tärkeä.

Oikeudenkäynnin julkisuutta koskevassa laissa ei tosin ole säännöksiä asiaan osallisten kuulemisesta julkisuusratkaisuja tehtäessä. Oikeus tulla kuulluksi on kuitenkin yksi keskeisimmistä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin oikeusturvatakeista ja se sisältyy esimerkiksi Suomessa lain tasoisesti voimassa olevaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan. Suomen perustuslaissa sanottu oikeus on mainittu 21 §:n 2 momentissa, joka on muotoiltu niin sanotuksi lainsäätäjän turvaamisvelvollisuudeksi. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että lailla voidaan säätää vähäisiä poikkeuksia säännöksessä mainituista oikeusturvatakeista, esimerkiksi oikeudesta tulla kuulluksi, kunhan poikkeukset eivät muuta kuulemisen asemaa pääsääntönä eivätkä yksittäisessä tapauksessa vaaranna yksilön oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin tai ole ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.

Käsitykseni mukaan asianosaisen kuulemisesta edellyttävä yleinen normi siis sisältyy oikeusjärjestykseen. Siitä, että oikeudenkäynnin julkisuuslaissa ei ole säädetty mitään asianosaisten kuulemisesta, ei siten mielestäni seuraa, että sanotun lain mukaisia ratkaisuja voidaan tehdä varaamatta asianosaisille tilaisuutta tulla kuulluksi. Niin voitaisiin menetellä siinä tapauksessa, että mainitussa laissa olisi säädetty *poikkeuksia* asianosaisen oikeuteen tulla kuulluksi. Tämä onkin otettu huomioon oikeudenkäynnin julkisuus -toimikunnan mietinnössä (komiteamietintö 2002:1). Toimikunnan ehdotukseen uudeksi oikeudenkäynnin julkisuutta koskevaksi lainsäädännöksi sisältyvät myös poikkeussäännökset niistä tilanteista, joissa asianosaiselle ei ole välttämätöntä varata tilaisuutta tulla kuulluksi.

Asianosaista kuulematta annettu salassapitopäätös on erityisen ongelmallinen hovioikeudessa tehtynä, koska valitusmahdollisuus riippuu muutoksenhakuluvan saamisesta. Koska valituslupa myönnetään käytännössä vain harvoin, asianosaisen hänen oikeusturvansa kannalta mahdollisesti hyvinkin tärkeäksi kokema oikeudenkäyntiaineiston julkisuuskysymys voi tulla lainvoimaisesti ratkaistuksi ilman, että hänellä on ollut missään vaiheessa tilaisuutta tulla siitä kuulluksi.

Totean, että tässä tapauksessa tapahtuneella vastaajien asiamiehen kuulemisella jälkikäteen ei liene merkitystä varsinkaan, kun nykyisessä laissa ei ole säännöksiä asian uudelleen käsittelemisen mahdollisuudesta. Oikeudenkäynnin julkisuus -toimikunta on ehdottanut uuteen lainsäädäntöön myös säännöksiä asian uudelleen käsittelystä.

4.1.3

Salassapitopäätöksen perusteleminen

Turun hovioikeus on perustellut päätöstään sillä, että asia koskee siveellisyysrikosta ja siinä on esitetty salassa pidettäviä asiakirjoja.

Oikeudenkäymiskaaren ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain säännökset *tuomion* perustelemisselvollisuudesta eivät koske *päätöksiä*, joiden perustelemisesta on mainituissa laeissa

omat säännökset. Päätöksen perusteleminen on tarpeen lakien esitöiden mukaan (HE 154/1990 s.39, HE 82/1995 s.135) esimerkiksi silloin, kun päätöksellä ratkaistava kysymys on oikeudellisesti tulkinnanvarainen. Tarvetta päätöksen perustelemiseen ei sen sijaan yleensä ole, jos sillä hyväksytään esimerkiksi oikeudenkäyntimenettelyä koskeva vaatimus, jota toinen asianosainen ei ole vastustanut.

Mielestäni sellaisissa tapauksissa, joissa merkittävä osa oikeudenkäyntiaineistosta on salassa pidettävää oikeudenkäynnin julkisuuslain 9 §:n 2 momentin nojalla ilman tuomioistuimen päätöstäkin, tuomioistuimen samansuuntaisen salassapitopäätöksen laajaan perustelemiseen ei ainakaan yleensä ole tarvetta.

Kun kantelussa tarkoitettussa asiassa on käsitykseni mukaan ollut kysymys mainitunlaisesta tapauksesta, pidän hovioikeuden päätöksen perusteluja riittävinä.

4.2 Kokemäen kärjäoikeus

Vastaajan nimen peittäminen

Oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 2 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen diaariin ja muuhun asiakirjahakemistoon tehdyt merkinnät asianosaisen nimestä samoin kuin asian laadusta sekä asian käsittelyn istuntoajankohdasta ja -paikasta tulevat julkisiksi, kun ne on tehty. Pykälän 2 momentin mukaan tieto *asianomistajan* henkilöllisyydestä rikosasiassa, joka koskee erityisen arkaluonteista henkilön yksityiselämään liittyvää seikkaa, voidaan jättää antamatta sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään.

Lain 9 §:n 2 momentin nojalla tuomioistuin voi päättää, että oikeudenkäyntiaineisto sovellettuja lainkohtia ja tuomiolauselmaa lukuun ottamatta on pidettävä tarpeellisin osin salassa määräajan kuitenkin enintään 40 vuotta päätöksen antamisesta.

Lakivaliokunta on julkisuuslainsäädäntöä koskeneessa lausunnossaan (LaVL 14/1998 vp.) todennut muun ohella, ettei tieto rikosasiassa tuomitun nimestä uusien säännöstenkään mukaan voi olla salainen.

Kärjäjätuomari C on todennut, että kysymyksessä on ollut erehdys, joka olisi pyynnöstä korjattu. Koska C ei siis ollut kieltäytynyt antamasta vastaajan nimeä, olen katsonut, ettei asia anna aiheita enempiin toimenpiteisiin puoleltani.

4.3

Toimenpiteet

Saatan Turun hovioikeuden tietoon kohdassa 4.1.2 lausutun käsitykseni asianosaisten kuulemisesta tehtäessä oikeudenkäynnin julkisuutta koskevia ratkaisuja. Muihin toimenpiteisiin asia ei ole antanut puoleltani aiheita.

Kantelijan kirjoituksen liitteet palautetaan ohessa.